

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА РІЗНОВІКОВОЇ ГРУПИ ДНЗ

Наталія Левінець

Яна Плохута

Київ

У статті актуалізовано соціально-педагогічну проблему збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку, визначені функції здоров'язбережувального середовища, принципи та пріоритети здоров'язбережувальної діяльності вихователя, сформульовано педагогічні умови моделювання здоров'язбережувального середовища різновікової групи дошкільного навчального закладу. Означено специфіку реалізації оздоровчих завдань в роботі з дітьми різновікової групи та урахування загальних підходів до забезпечення здоров'язбережувальної спрямованості педагогічного процесу у різновіковій групі дошкільного навчального закладу. Розкрито роль вихователя дошкільного навчального закладу у вихованні ціннісного ставлення до здоров'я дітей різновікової групи та забезпеченні оздоровчого спрямування педагогічного процесу.

Ключові слова: здоров'язбережувальне середовище, функції здоров'язбережувального середовища, моделювання здоров'язбережувального середовища, здоров'язберігаючі технології, дошкільний навчальний заклад, різновікова група.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства питання збереження та зміцнення здоров'я на всіх стадіях розвитку людини є стратегічним завданням будь-якої держави.

Аналіз сучасної педагогічної теорії і практики свідчить про наявність низки протиріч між замовленням держави на виховання здорового покоління і стійкої тенденції щодо погіршення стану здоров'я дітей, починаючи з раннього віку; необхідністю проведення систематичної роботи з формування основ здоров'язбережувальної компетентності у дошкільників і недостатньою теоретико-прикладною розробленістю поставленої проблеми; провідною роллю вихователів і батьків у вихованні в дітей ціннісного ставлення до себе, до власного здоров'я та здоров'я оточуючих.

Зважаючи на це, завдання з охорони життя і збереження здоров'я дітей визначено як одні з найважливіших. Тому модернізація змісту має забезпечити орієнтацію дошкільної освіти на охорону та зміцнення здоров'я дітей, підвищення їх інтелектуального потенціалу. Рівня розумової та фізичної працездатності, розвиток особистості дитини – її системи цінностей, ставлень, ідеалів, основ здоров'язбережувальної компетентності. Серед основних напрямів модернізації змісту дошкільної освіти передбачено створення і запровадження інноваційних технологій розвитку, навчання та виховання дитини дошкільного віку.

Мета статті – розкрити загальні підходи до визначення поняття «здоров'язбережувальне середовище», функції здоров'язбережувального середовища, принципи та пріоритети здоров'язбережувальної діяльності дошкільного навчального закладу, педагогічні умови моделювання здоров'язберігаючого середовища у різновіковій групі дошкільного навчального закладу.

Пошуку шляхів зміцнення фізичного здоров'я дошкільнят присвячено праці О. Богініч, Е. Вільчковського, Л. Волкова, Н. Денисенко, О. Дубогай, Н. Левінець, В. Логінової, Л. Лохвицької, Л. Сварковської, Г. Хухлаєвої та інших. Проблему формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та психічного здоров'я у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку досліджували І. Бех, Л. Божович, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, В. Котирло, В. Кузьменко, С. Кулачківська, С. Ладивір, О. Марінушкіна та інші.

Останнім часом зростає увага педагогічної науки та дошкільної практики до проблеми створення здоров'язбережувального середовища в дошкільному навчальному закладі, що сприяє вирішенню таких актуальних завдань як повноцінне збереження та зміцнення здоров'я, формування здоров'язбережувальної поведінки та культури здоров'я особистості, і спрямоване на засвоєння дітьми, батьками та вихователями дошкільного навчального закладу основ культури здоров'я, зменшення захворюваності дітей, підвищення рівня їхньої фізичної й розумової працездатності, створення сприятливих умов для всебічного гармонійного розвитку здорової особистості.

Створення здоров'язбережувального середовища у дошкільному навчальному закладі сприяє вирішенню таких актуальних завдань як повноцінне збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку, формування основ здоров'язбережувальної поведінки та культури здоров'я, засвоєння її морально-етичних, духовних, естетичних та фізичних компонентів» (Levinets 2009) [7].

Здоров'язбережувальне середовище розуміють як сприятливе середовище життя та діяльності людини, а також оточуючі її суспільні, матеріальні та духовні умови, які позитивно впливають на здоров'я особистості. Дане твердження базується на усвідомленні важливості забезпеченні сприятливих умов життєдіяльності людини як стану середовища життєдіяльності, при якому відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини і є можливості для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму.

Здоров'язбережувальне середовище навчального закладу в загальному розумінні – це дотримання санітарно-гігієнічних норм, повітряного та світлового режимів та інше у всіх сферах організації життєдіяльності дитини в навчальному закладі.

Аналіз праць з питань створення здоров'язбережувального середовища переконує в міждисциплінарному характері даного напрямку, оскільки втілює ідеї різних галузей наукових знань: педіатрії, гігієни, фізіології, психології, педагогіки, медичної екології, екології людини, соціології тощо. Тому існують різні точки зору щодо визначення поняття «здоров'язберігаюче середовище».

О. Кірпіченко (2006) розглядає здоров'язбержувальне середовище дошкільного навчального закладу як систему, що включає навчально-виховний процес, соціальний та предметний компоненти [5]. Кожен із представлених компонентів має свої функції, зміст та особливості реалізації, поставлених завдань.

До соціального компоненту автор відносить педагогічний персонал, який втілює в практику фізкультурно-оздоровчі здоров'язберігаючі технології; медичний персонал, який забезпечує контроль за станом здоров'я та фізичним розвитком дітей, дотримання санітарно-гігієнічних норм в процесі реалізації навчально-виховної роботи, організацію раціонального харчування; соціальне оточення дитини поза навчальним закладом.

Предметний компонент включає: фізкультурне обладнання групової кімнати, фізкультурної зали, спортивного майданчику, посібники, методичні рекомендації для організації цілеспрямованої та самостійної діяльності дітей, які відповідають педагогічним, гігієнічним, естетичним вимогам та анатомо-фізіологічним особливостям дітей різного віку.

Таким чином, можемо розглядати здоров'язбережувальне середовище як цілісну систему, яка має концептуальні основи щодо реалізації здоров'язбережувальної діяльності в умовах навчального закладу, методичний супровід даного виду діяльності та педагогічний інструментарій.

У дослідженні І. Золотухіної (2005) визначені ергономічні, антропометричні та психофізіологічні особливості функціонування здоров'язбережувального просторово-предметного середовища дошкільного навчального закладу [4].

До основних компонентів здоров'язберігаючого середовища автор відносить розвивальний характер простору дитинства, діяльнісно-віковий підхід, інформативність

забезпечення комфортності, функціональної надійності та безпечності, дотримання високих гігієнічних та естетичних показників.

Саме через ці компоненти здоров'язбережувального середовища педагогічний колектив забезпечує всебічний гармонійний розвиток дитини, створює передумови для використання здоров'язберігаючих технологій та мінімізації негативних факторів довкілля.

Зважаючи на це, до основних характеристик здоров'язбережувального середовища відносимо такі, як: «збалансоване харчування, морально-психологічний клімат у взаєминах суб'єктів освітнього процесу, санітарно-гігієнічний стан, сучасний дизайн, предметно-ігровий простір групової кімнати, фізкультурної зали та ігрового майданчика, раціональна організація життєдіяльності дітей відповідно до їхніх вікових та психофізіологічних особливостей, широке впровадження інноваційних програм та технологій оздоровчого спрямування, рівень співпраці дошкільного навчального закладу із родинами та іншими соціальними інституціями» (Levinets 2009) [7].

Українські науковці О. Богініч, Л. Волошина, Н. Денисенко та інші вважають, що провідним завданням здоров'язбережувального середовища, яке ґрунтується на єдності фізичного, психічного (духовного) та соціального здоров'я, є занурення дитини в особливо організований життєвий простір, в якому формується звичка до здорового способу поведінки, що забезпечує комфортне перебування дитини і в дошкільному навчальному закладі, і родинному середовищі, і серед дитячого колективу, і за межами навчального закладу. Крім того важливим є забезпечення оптимальної рухової активності дітей, яка спрямована на формування та реалізацію природної потреби в рухах, що закладена генетично, проте потребує певного стимулювання та задоволення [1; 6; 7].

Цінним є усвідомлення того, що створення здоров'язбережувального середовища передбачає злагодженість впливу на особистість дитини як макросередовища, так і мікросередовища. Врахування даних факторів дозволить педагогічному колективу створити дійсно ефективну систему фізкультурно-оздоровчої діяльності та мінімізувати негативні впливи сучасної екології на стан здоров'я підростаючих поколінь.

Процес моделювання здоров'язбережувального середовища можна назвати своєрідною специфічною сукупністю внутрішніх факторів розвитку даного середовища. Така сукупність відбувається на ґрунті морфофункціональних, психічних, фізичних новоутворень особистості дитини та зовнішніх умов, які характеризують кожний ступінь навчання та виховання, також вікового етапу розвитку онтогенезу дітей, за дотримання конкретних соціокультурних та психолого-педагогічних умов, які створюються у навчальному закладі.

Здоров'язбережувальне середовище дошкільного навчального закладу являє собою складно організовану систему, яка складається із сукупності санітарно-гігієнічних, організаційно-педагогічних та психолого-педагогічних умов. Тому воно спрямоване на оптимізацію санітарно-гігієнічних умов процесу організації життєдіяльності дітей, зокрема навчання та виховання, вибір доцільних форм та методів фізкультурно-оздоровчої діяльності, гуманізацію взаємин учасників навчально-виховного процесу, активізацію рухової діяльності, запобігання розумовому та фізичному перенавантаженню дітей, попередженню стресових станів, підвищенню адаптаційних можливостей дитячого організму, вибір доцільних інноваційних технологій та моніторинг якості освітніх послуг.

Дослідження різних аспектів даної проблеми знайшли відображення у працях О. Богініч, Е. Вільчковського, Л. Волкова, Н. Денисенко, О. Дубогай, Н. Левінець, В. Логінової, Л. Лохвицької, Л. Сварковської, Г. Хухлаєвої та інших. Науковці виокремлюють такі функції здоров'язберігаючого середовища як: координаційну, інтеграційну, адаптивну, соціокультурну, орієнтаційну, пропедевтичну, стимулюючу та інші.

Координаційна функція забезпечує взаємодію різних структур у питаннях збереження та зміцнення здоров'я підростаючих поколінь, забезпечує наступність у реалізації державної політики на різних освітніх ступенях.

Інтегруюча функція тісно пов'язана із координаційною і спрямована вироблення спільних підходів до організації здоров'язберігаючого середовища.

Адаптивна – сприяє покращенню адаптаційних можливостей та функціональних можливостей організму дитини, готує до навчання в школі.

Соціокультурна спрямована на прилучення дітей до виробленої суспільством системи цінностей щодо здоров'я особистості, культивування здоров'язберігаючої поведінки як власної ціннісної потреби.

Орієнтаційна – забезпечує самовизначення дитини (відповідно до вікових можливостей) у різних сферах її життєдіяльності, допомога у пошуку адекватних шляхів вирішення різних життєвих ситуацій.

Пропедевтична – характеризує валеологічних супровід дитини у навчально-виховному процесі, як у змісті (сприяє формуванню валеологічних уявлень і виробленню певних практичних умінь), так і формах роботи.

Стимулююча – пов'язана з використанням позитивного зворотного зв'язку, який дозволяє відстежувати зміни у особистості дитини, зокрема і у показниках здоров'я, орієнтацію не тільки на кінцевий результат, а й на процес його досягнення [7].

Створюючи здоров'язбережувальне середовище необхідно враховувати принципи організації здоров'язберігаючої діяльності, серед них принцип переходу до ціннісної парадигми виховання, принцип природоцільності, принцип педагогічної підтримки (педагогічного супроводу), принцип безперервності та наступності, принцип інтеграції зусиль суб'єктів навчально-виховного процесу, спрямованих на забезпечення розвитку фізичного та психічного здоров'я дітей, принцип гармонійного розвитку особистості, принцип оздоровчої спрямованості навчально-виховного процесу.

Ми поділяємо погляди сучасних науковців О. Богиніч, О. Ващенко, Л. Волошининої, Н. Денисенко, С. Свириденко та інших щодо визначених факторів, які впливають на стан здоров'я учасників освітнього процесу, і виділяємо серед них: соціальні (соціальна орієнтація на здоровий спосіб життя, стійка мотивація до здоров'язбережувальної поведінки, усвідомлена потреба у валеологічних знаннях та навичках тощо); психолого-фізіологічних (функціональний стан організму, індивідуально-типологічні особливості організму, відповідні погляди та переконання щодо здоров'я, усвідомлення значущості здоров'я тощо), організаційно-педагогічний, які поділяються на організаційні (навчальний процес, побудова розпорядку дня, режим рухової активності, процесуальні (освітній стандарт, розумові та фізичні навантаження) та професійно - компетентністний (антистресова педагогічна тактика, мотивований, комплексний підхід вихователя до оцінки стану здоров'я дітей, використання здоров'язберігаючих технологій, систематичний моніторинг стану здоров'я дітей, застосування адекватних діагностичних методик); управлінські (основні параметри функціонування здоров'язберігаючого середовища начального закладу, матеріально-технічні, фінансові, кадрові, інформаційні, методичні ресурси тощо) [1; 2; 6; 7]. Дані фактори поглиблюють розуміння сутнісних характеристик здоров'язбережувального середовища, підкреслюючи необхідність комплексного підходу до його моделювання.

Дбаючи про створення здоров'язбережувального середовища різновікової групи дошкільного навчального закладу слід чітко розуміти особливості різновікової групи.

Т. Поніманська (2006) обґрунтовує особливості роботи в різновіковій групі і зазначає, що «різновікова група має деякі переваги перед групою дітей одного віку, оскільки умови виховання в ній відтворюють умови виховання в повній сім'ї з кількома дітьми, чого позбавлені багато сучасних дошкільнят».

Постійний соціальний статус дошкільника у різновіковій групі урізноманітнюється одночасною позицією як старшого, так і молодшого серед дітей що важливо для формування соціальних навичок взаємодії, вміння радитись і отримувати допомогу від

старших, а також радити і допомагати меншим. У такій групі дитина не відчуває необхідності постійно порівнювати себе з іншими, щоб «бути рівною», що за недосконалого педагогічного керівництва нерідко спричинює штучне зрівнювання. Виховання у різновіковій групі створює умови для набуття досвіду взаємодії, розуміння іншого, вміння спільно гратися, вчитися, працювати» [9].

Педагогічне керівництво навчально-виховним процесом у різновіковій групі слід спрямовувати на організацію спільного життя дітей, їхнє спілкування, взаємодію, які впливають на психічний розвиток, сприяють формуванню товариських взаємин, вихованню гуманності. Спілкування старших і молодших за віком дітей є також чинником комунікативного розвитку, виховання таких рис, як невимушеність, відповідальність; розвитку активності, механізмів самоконтролю поведінки.

Під час проектування та моделювання здоров'язбережувального середовища різновікової групи дошкільного навчального закладу необхідно забезпечити дотримання наступних педагогічних умов, таких як: раціональна організація життєдіяльності дошкільнят відповідно до їхніх вікових, психофізіологічних та індивідуальних особливостей; систематичне проведення інформаційного діагностичного обстеження дітей, створення банку даних здоров'я дошкільників та моніторингу здоров'я дітей в групі; систематичне проведення фізкультурних занять у цікавій для дітей формі (сюжетні, ігрові та заняття змагального типу); організація здоров'язберігаючої життєдіяльності дошкільнят через впровадження системи загартувальних заходів та здоров'язберігаючих технологій; широке використання рухових ігор протягом дня з метою стимулювання рухової активності дошкільнят та створення оптимального рухового режиму; забезпечення та підтримка сприятливого морально-психологічного клімату у взаєминах суб'єктів освітнього процесу; взаємодія педагогів дошкільного закладу та родини у процесі оздоровлення та фізичного розвитку дітей.

На думку науковців (О. Богініч, Е. Вільчковського, Н. Денисенко, Л. Лохвицької, Л. Сварковської та інших) пріоритетним завданням здоров'язберігаючої організації навчально-виховного процесу є створення комфортних умов для навчання і виховання дітей різновікової групи. Організація здоров'язбережувального навчально-виховного процесу в ДНЗ, у першу чергу, вимагає глибокого вивчення дошкільника як цілісної особистості, поступового нагромадження даних про психофізіологічні особливості кожної дитини, емоційну спрямованість, естетичні уподобання, оскільки ці фактори значно впливають на її подальший розвиток та взаємообумовленість діяльності дітей різновікової групи. Вихователю варто зважати на вік дітей, їхні можливості та особливості розвитку, дбати про організацію невимушеної природної взаємодії дітей різновікової групи.

Отже, реалізація принципу оздоровчої спрямованості дошкільного навчального закладу передбачає створення здоров'язбережувального середовища, тобто середовища, в якому дитині приємно безпечно знаходитися, що стимулює діяльність і розвиток, забезпечує комфортні умови формування здоров'я і є оптимальними для її зростання. Створення здоров'язбережувального середовища процес, який вимагає чіткого усвідомлення усіма суб'єктами навчально-виховного процесу значущості відповідального ставлення до власного здоров'я.

Література:

1. Богініч О. Л. Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку / О. Л. Богініч // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Вип. XV II–XV III. - Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2008. - С. 191-199.
2. Ващенко О. Готовність педагога до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі / О. Ващенко, С. Свириденко // Здоров'я та фізична культура. – 2006. - № 8. – С. 1- 6.
3. Говорушина Т. К. Особенности формирования здоровьесберегающей среды в

учреждении дополнительного образования детей: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к.п.н.: спец. 13.00.01 - Великий Новгород, 2005. – 26 с.

4. Золотухина И. П. Здоровьесберегающее пространство как феномен взаимодействия детского сада и начальной школы кандидат педагогических наук 13.00.01 Специальность: Общая педагогика, история педагогики и образования - Москва, 2006. – 201 с.

5. Кирпиченков А. А. Компонентный состав здоровьесберегающей среды в дошкольном образовательном учреждении // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. - № 1 (71). - 2011. - С. 51-54.

6. Левінець Н. Впровадження здоров'язберігаючих технологій як актуальний напрям сучасної дошкільної освіти [Електронний ресурс] / Н. Левенець // Вісник інституту розвитку дитини. Зб. наук. праць. – Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія. – Вип. 16. – К., 2011. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VIrd/2011_16/Pdf/18.pdf

7. Левінець Н. Моделювання здоров'язберігаючого середовища дошкільного навчального закладу: сучасні підходи [Електронний ресурс] / Н. Левенець. – Режим доступу: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/levinec.pdf>

8. Морозова Т. Ю. О современных подходах к обеспечению здоровьесберегающей среды в условиях детского сада / Ю. Т. Морозова, И. Ю. Лебедеко // Дошкольная педагогика. - 2009. - № 5. - С. 4-5.

9. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка / Тамара Іллівна Поніманська. – К. : Академвидав, 2006. – 456 с.

References:

1. Bohinich O. L. Sutnist zdoroviazberihaiuchoho seredovishcha u zhyttiediiialnosti ditei doshkilnoho viku / O. L. Bohinich // Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Pedagogika. Vyp. KhV II–KhV III. - Ivano-Frankivsk : PNU im. V. Stefanyka, 2008. - S. 191-199.

2. Vashchenko O. Hotovnist pedahoha do vykorystannia zdoroviazberihaiuchykh tekhnolohii u navchalno-vykhovnomu protsesi / O. Vashchenko, S. Svyrydenko // Zdorovia ta fizychna kultura. – 2006. - # 8. – S. 1- 6.

3. Novorushyna T. K. Osobennosti formirovaniya zdorovesberehaiushchei sredy v uchrezhdenyy dopolnytelnoho obrazovaniya detei: avtoref. dys. na soysk. uchen. step. k.p.n. : spets. 13.00.01 - Velykyi Novhorod, 2005. – 26 s.

4. Zolotukhyna Y. P. Zdorovesberehaiushchee prostranstvo kak fenomen vzaymodeistviya detskogo sada y nachalnoi shkoly kandydat pedagogicheskikh nauk 13.00.01 Spetsialnost: Obshchaia pedagogika, ystoriya pedahohyky y obrazovaniya - Moskva, 2006. – 201 s.

5. Курпиченков А. А. Компонентный состав здоровьесберегающей среды в дошкольном образовательном учреждении // Ученые записки университета имени П. Ф. Лешафта. - # 1 (71). - 2011. - С. 51-54.

6. Levinets N. Vprovadzheniia zdoroviazberihaiuchykh tekhnolohii yak aktualnyi napriam suchasnoi doshkilnoi osvity [Elektronnyi resurs] / N. Levenets // Visnyk instytutu rozvytku dytyny. Zb. nauk. prats. – Serii: Filosofiia. Pedagogika. Psykholohiia. – Vyp. 16. – К., 2011. – Rezhym dostupu: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VIrd/2011_16/Pdf/18.pdf

7. Levinets N. Modeliuvannia zdoroviazberihaiuchoho seredovishcha doshkilnoho navchalnoho zakladu: suchasni pidkhody [Elektronnyi resurs] / N. Levenets. – Rezhym dostupu: <http://www.ird.npu.edu.ua/files/levinec.pdf>

8. Morozova T. Yu. O sovremennykh podkhodakh k obespecheniyu zdorovesberehaiushchei sredy v usloviakh detskogo sada / Yu. T. Morozova, Y. Yu. Lebedenko // Doshkolnaia pedagogika. - 2009. - # 5. - S. 4-5.

9. Ponomanska T. I. Doshkilna pedagogika / Tamara Illivna Ponomanska. – К. : Akademydav, 2006. – 456 s.

В статье актуализирован социально-педагогическую проблему сохранения и укрепления здоровья детей дошкольного возраста, определены функции здоровьезбережувальной среды, принципы и приоритеты здоровьезбережувальной деятельности воспитателя, сформулированы педагогические условия моделирования здоровьезбережувальной среды разновозрастной группы детского сада. Отмечено специфику реализации оздоровительных задач в работе с детьми разновозрастной группы и учета общих подходов к обеспечению здоровьезбережувальной направленности педагогического процесса в разновозрастной группе детского сада. Раскрыта роль воспитателя детского сада в воспитании ценностного отношения к здоровью детей разновозрастной группы и обеспечении оздоровительного направления педагогического процесса.

Ключевые слова: здоровьезбережувальне среду, функции здоровьезбережувального среды, моделирования здоровьезбережувального среды, здоровьезберегающие технологии, дошкольное учебное заведение, разновозрастная группа.

The article Modified socio-pedagogical problem of preserving and improving the health of preschool children, defined functions zdorov'yazberezhuvalnoho environment, principles and priorities of zdorov'yazberezhuvalnoyi educator formulated pedagogical conditions zdorov'yazberezhuvalnoho simulation environment of mixed-age kindergarten. The author determined the specific implementation of health problems in the mixed-age groups of children and taking into account the general approaches to zdorov'yazberezhuvalnoyi orientation of educational process in different age group of kindergarten. The role of kindergarten teacher in the education value attitude to health of children of mixed-age provision and health oriented pedagogical process.

Key words: zdorov'yazberezhuvalne environment features zdorov'yazberezhuvalnoho environment zdorovyazberezhuvalnoho simulation environment, health of technology, pre-school, multi-age group.